

УДК 001:321.011.5

О. Н. Кубальський

ПРИНЦИПИ РІВНОСТІ, РІЗНОМАНІТНОСТІ, ВІДКРИТОСТІ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК БАЗИСНІ КОМПОНЕНТИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ НАУКИ

ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України»
ORCID ID: 0000-0002-7956-3150

Анотація. В умовах соціально-турбулентних глобальних тенденцій проблематика демократизації всіх сфер суспільної життєдіяльності набуває нової актуальності та значущості. В статті деталізується концептуально-теоретичний аналіз базових принципів демократизації сучасної науки. Серед них базовими визначаються рівність, кооперація, різноманітність та відкритість. Принцип рівних можливостей забезпечує свободу і рівноправну гідність партнерів у науці. Принцип співробітництва під час демократичної взаємодії сторін зумовлений складністю сучасного наукового пошуку. Принцип різноманітності відкриває необмежений простір для розгляду нових ідей та альтернативних точок зору. Принцип відкритості забезпечує право вільного вибору напрямку наукових досліджень, утвердження критичного мислення, чесність та публічність науки.

Ключові слова: соціально-турбулентний простір, демократизація науки, рівність, різноманітність, відкритість, співробітництво.

Вступ

Демократизація науки продовжує демократизацію суспільства, і є такою діяльністю, що в принципі передбачає і насправді сприяє демократичним практикам у більш широкому соціальному контексті. Серед принципів демократизації освіти та науки розглядаються принципи рівних можливостей, співробітництва, різноманітності, відкритості. Зупинимося на них більш детально.

Принцип рівних можливостей у академічній сфері пов'язують із можливістю громадян, незалежно від походження, місця проживання, соціально-майнового стану, різноманітних інших соціальних, біологічних та культурних ознак отримувати освіту і здійснювати наукову діяльність. Загалом принцип рівних можливостей або однакового ставлення – один із найважливіших у міжнародному праві, і впливає, передусім, із загально-правового принципу рівності можливостей та заборони дискримінації. Тому дотримання принципу рівних можливостей у науці у своїй основі є спеціальним застосуванням цього універсального правового принципу, звісно – з додаванням певних специфічних умов і особливостей його застосування, зумовлених специфікою академічної царини.

Правове розуміння принципу рівних можливостей дзеркально відображає ситуацію відсутності дискримінації, під якою відповідний Закон України розуміє «ситуацію, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними» (Закон 2013). Як бачимо, рівність Закон визначає не абсолютно, а саме в рамках, обмежених цим Законом, – припускаючи можливість нерівності, яка виправдовує такі винятки із загальної вимоги рівності, які краще захищають права

окремих категорій осіб. Мова може йти як про певні обмеження, так і про певні привілеї.

Наприклад, в академічній царині при розгляді кількох проєктів на одному конкурсі перевага буде надана тому проєкту, автори якого мають більший відповідний досвід, закріплений у об'єктивованих формах – статтях, попередніх успішно завершених проєктах у цій же предметній сфері тощо. Така «нерівність» є необхідною для того, щоби фінансування, отримане переможцем конкурсу, було з більшою гарантією ефективніше використано. Інакше довелося би визначати переможця жеребкуванням, але це порушило б інший принцип – справедливості.

Тому, розглядаючи принцип рівності, варто звернути увагу на його філософське розуміння, де рівність є невід'ємною від іншої категорії – справедливості. Зокрема, словник із філософії права характеризує рівність як «формальний принцип соціальних взаємовідносин, який відповідає критеріям розподільчої, зрівнювочої і відплатної справедливості та має соціальний, політичний, морально-етичний та правовий смисли» (Бачинін та ін. 2003, 294). Принцип рівності, як один із найвагоміших загальнолюдських принципів сьогодення, передбачає визнання того, що всі люди мають бути рівними між собою, незалежно від будь-яких особливостей.

Ще за доби Античності Арістотель зауважив неможливість рівності в усіх стосунках, зокрема у різних соціальних стосунках: він завжди зазначав, що слід розрізняти різні характеристики об'єктів, які проявляють себе один «у одному стосунку», а інший – «у іншому стосунку». Як зауважує в розвиток цієї думки український дослідник Ю. І. Мисюк: «Від народження у кожного закладений свій внутрішній критерій, особливості фізичного, побутового, психологічного існування. Тобто, всі люди не можуть бути однаковими. Принцип рівності не порушує логіки природних речей, він засвідчує, що незалежно від всіх чинників суспільного буття людям повинні бути забезпечені рівні умови для реалізації їх прав» (Мисюк 2016, 252). Отже, як справедливо резюмують автори словника «Філософія права»: «...категорія рівності у правовій площині передбачає рівну міру прав і обов'язків у всіх громадян, однаковою для усіх простір

соціальної свободи. Поняття правової рівності містить також однаковий ступінь відповідальності осіб перед законом, що виключає їхні фактичні відмінності в соціальному стані, матеріальному стані тощо. Принцип формально-юридичної рівності виключає будь-які не обумовлені законом переваги, прерогативи, привілеї» (Бачинін та ін. 2003, 295). Іншими словами, йдеться про відсутність будь-якої, не передбаченої законом, нерівності чи обмежень прав особи та громадянських свобод. У нашому випадку, рівність права на вищу освіту та наукову діяльність забезпечується визнанням цих видів діяльності суспільством як певної цінності, якою повинні володіти та користуватися всі, для того, щоб така можливість була у кожного, хто виконує умови вступу до університету або правила прийому на роботу в науково-дослідну установу.

Мета дослідження

Метою статті є виявлення взаємопов'язаності принципів рівних можливостей, співробітництва, різноманітності, відкритості як принципів демократизації науки.

Методологія дослідження

Демократизація науки здійснюється на засадах традиції філософії прагматизму, зокрема представленого у філософській методології, розробленій Джоном Дьюї (Dewey 1946) та Річардом Рорті (Рорті 1998). Особливу значущість має чітке співвіднесення поведінки людини з встановленими нею принципами діяльності відповідно до базових цінностей. У сфері науки це – академічні цінності, зокрема етос науковця, який класично проаналізував американський теоретик науки Роберт Мертон (Merton 1968). Серед сучасних дослідників важливу роль відіграють праці вітчизняних філософів, присвячені темі методології дослідження і здійснення соціальних комунікацій (Єрмоленко 2016), а також освітньої комунікації (Бойченко 2017).

Результати

Якщо рівність права на освіту закріплена у чисельних міжнародних актах міжнародного права та у вітчизняному законодавстві, то рівні можливості у здійсненні наукової діяльності регулюються загальним трудовим правом. На практиці, частіше за все, йдеться про рівний доступ до наукової діяльності окремих категорій громадян та їхнього захисту від дискримінації. До таких категорій належать особи з особливими потребами або інваліди, жінки, національні меншини та особи похилого віку, які піддаються дискримінації через інвалідність, стать, походження і вік відповідно. При цього особливо гостро у всьому світі постає питання про забезпечення гендерної рівності в науці, адже у багатьох країнах жінки здобули право на вищу освіту лише у минулому столітті, й гендерні стереотипи досі ускладнюють забезпечення так званої «гендерної симетрії» – «стану, за якого принцип рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків реалізований на практиці» (Крочук 2011, 469).

З метою впровадження ідей гендерної рівності в науці 20 грудня 2013 року Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію «Наука, техніка та інновації в цілях розвитку», в якій проголосила «рівний доступ жінок і дівчат будь-якого віку до досягнень і розвитку

науки, техніки і інновацій як запоруку забезпечення гендерної рівності в цій сфері» (UN, 2013: 4). А 22 грудня 2015 року Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію A/RES/70/212, якою встановила 11 лютого як Міжнародний день жінок і дівчат у науці. У даному документі пропонується «всім державам-членам, всім організаціям і органам системи Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних і регіональних організацій, приватного сектору та науковим колам, а також інститутам громадянського суспільства, включаючи неурядові організації та приватних осіб, відзначати Міжнародний день жінок і дівчат у науці у належний спосіб, в тому числі за допомогою проведення просвітницьких та інформаційно-пропагандистських заходів, для того, щоб сприяти повноцінному та рівноправній участі жінок і дівчат у процесах у сферах освіти, професійної підготовки, зайнятості і прийняття рішень у природничо-науковій галузі, ліквідувати всі прояви дискримінації стосовно жінок, у тому числі в галузі освіти і зайнятості, і долати правові, економічні, соціальні та культурні бар'єри на шляху до цього, в тому числі сприяючи розробці науково-освітньої політики та програм, включаючи, по мірі необхідності, шкільні навчальні програми, сприяти більш широкому залученню жінок і дівчат до сфери науки, сприяти розвитку наукової кар'єри жінок і визнавати досягнення жінок у науці» (UN 2015, 2). Розробники таких документів виходили з того, що «вирішення деяких із суттєвіших викликів «Порядку денного для сталого розвитку» – від покращення здоров'я до боротьби зі зміною клімату – буде залежати від використання всіх талантів. Це означає залучення більшої наявності жінок до роботи у цих сферах. Різноманітність досліджень розширює коло талановитих дослідників, приносячи свіжі перспективи, таланти та творчі здібності» (UN 2015, 3).

Окрім того, в цьому контексті варто пригадати європейську політику гендерного мейнстримінгу («gender mainstreaming policy») як стратегічну орієнтацію на створення рівних можливостей для представників усіх статей, подолання гендерної диспропорції та нерівності в усіх сферах соціального життя (Рада Європи «Стратегія гендерної рівності на 2014-2017 роки» / Council of Europe «Gender Equality Strategy, 2014-2017»), а також діяльність України щодо формування та втілення в суспільну реальність Стратегії впровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2020» (Кабінет міністрів України, 2016). У тексті останнього документу йдеться зокрема про те, що: «Упровадження принципу гендерної рівності та недискримінації у системі освіти в Україні пов'язане з необхідністю подолання гендерно-нейтрального підходу до формування освітньої політики, оскільки однакове ставлення до осіб різних статей може призводити до закріплення та відтворення нерівності, до невидимості дискримінації і неможливості вирішити проблеми дискримінованих груп. Водночас, гендерна рівність повинна передбачати забезпечення всім учасникам/учасницям освітнього процесу в Україні рівних можливостей у доступі до наявних позитивних результатів у сфері освіти і науки» (Жуковська та ін. 2020, 102).

Принцип рівних можливостей стосується не лише певних довільних соціальних груп або категорій громадян – ці групи діляться на категорії відповідно до окремих соціальних систем, у забезпеченні функціонування яких вони беруть участь. Концептуальні засади такого аналізу суспільних проблем відповідно до їхнього віднесення до певних соціальних систем розробив німецький соціолог Ніклас Луман (Луман 2011). Відповідно до його концепції, кожна соціальна система функціонує відносно автономно, спираючись на власні смислові коди і сформульовані у їхній смисловій перспективі функціональні завдання. Так, наприклад, для системи економіки ключовим кодом є здобуття матеріальної вигоди, а отже, її функціональним завданням для справедливої комунікації буде здобуття рівних можливостей отримати таку вигоду. У системі політики все вирішує код влади, а тому успіх політичної комунікації оцінюють прагматичним критерієм здобуття влади, а політичну рівність оцінюють за можливістю рівного доступу до обговорення й однакової перспективи здобути вплив на прийняття політичних рішень – нехай навіть через вуличні протести, якщо не через професійну участь. За аналогією, освітня комунікація має бути націленою на здобуття і переосмислення знань, чим зумовлені її конкретні функціональні завдання (Бойченко 2017) і що зумовлює специфіку розуміння рівності в освіті, як це блискуче продемонстрував французький філософ Жак Ранс'єр (Ранс'єр 2013). Так само дотримання принципу рівних можливостей є дуже важливим для забезпечення якісної наукової комунікації, що також є заснованою на визнанні свободи і рівноправної гідності партнерів, але висуває до цього додаткові вимоги й пропонує додаткові підстави для визначення такої рівності. Мета наукової комунікації – досягати консенсусу на раціональних засадах і у результаті вільного, компетентного, аргументативного дискурсу, як це переконливо обґрунтовують прихильники комунікативної філософії (Єрмоленко 2016). Саме на основі такого консенсусу встановлюється академічна рівність осмислення певних явищ. Саме тому науковці виборюють право за вільний і некомерційний доступ до опублікованих наукових досягнень. Варто зауважити, що науковці завжди відрізняють цю рівність у володінні вже здобутим знанням від справедливого визнання нерівної міри участі різних дослідників у здобутті цього знання: одним – належить вирішальний внесок, інші – асистували цьому, а треті лише засвідчили достовірність отриманого результату.

У будь-якому разі, науковою істиною є завжди інтерсуб'єктивно визнана істина, а наукове відкриття є її необхідною передумовою й об'єктивною підставою для консенсусу. Якщо відірвати відкриття від визнання спільнотою, наука не отримає належного розвитку, але ще більше шкоди науці, однак, сприяє досягненню консенсусу без опертя на об'єктивну істину – власне, це є не справжнім академічним консенсусом, а його імітацією. Так було, коли прихильники радянського академіка Трохима Лисенка гнітили і цькували генетика Миколу Вавілова та його учнів (Reznik & Fet 2019).

Розвиток інформаційних технологій суттєво розширює можливості наукового співробітництва, демократизуючи у такий спосіб відносини всередині наукової спільноти. Можливості наукового спілкування та реалізації спільних проєктів у глобальних мережах, створення віртуальних лабораторій, інформаційних систем та сервісів для наукових досліджень, віртуальних дослідницьких середовищ та академічних мереж конкретизують уявлення про рівність у науці та створюють реальні можливості для її втілення в життя.

Принцип різноманітності в суспільному житті передбачає визнання різних цінностей, точок зору, способів життя. «Чим генетично різноманітнішим є бджолиний вулик, тим вищою є ймовірність його виживання» (Mattila & Seeley 2007), – стверджують дослідники генетичної різноманітності у тваринному світі. Так само демократія може мирним шляхом керувати суспільними відносинами, спираючись на різні точки зору, які, ймовірно, були б задушеними у менш відкритій ситуації. Однак, якщо різноманітність занадто мало або занадто великою, складна система може стати нестійкою (Eliassi-Rad et al. 2020), – підкреслює група американських дослідників у своїй публікації «Що наука може зробити для демократії: комплексний науковий підхід».

Для суспільства впровадження різноманітності означає можливість більш повного розвитку кожної людини шляхом подолання соціальних бар'єрів та інституційної дискримінації, а отже, реалізації прав людини для кожної окремої людини. Так само для науки дотримання принципу різноманітності означає можливість розгляду нових та більш повного розвитку чинних концепцій, привертання уваги до альтернативних точок зору та відкриття необмеженого простору для наукового пошуку. «Різноманітність надихає на нові думки та ідеї, водночас, перешкоджаючи застою та збільшуючи можливості пошуку кращих способів вирішення різних питань... Саме розбіжності змушують нас поставити під сумнів наші ідеї та подумати, чи наш сучасний спосіб є найкращим способом мислення над проблемою... Якщо ви поруч з людьми, які мислять так саме як Ви, немає підстав вважати, що Ви почувєте складні ідеї» (Gambini-Buffalo 2018), – стверджує Райан Малдун, доцент кафедри філософії університету в Баффало та автор книги «Теорія соціальних контрактів для різноманітного світу: За межами толерантності», який вбачає в розбіжностях важливий інструмент суспільного прогресу.

На практиці, визнання рівності у науці передбачає право на припустимість альтернативних наукових пояснень одних і тих же проблем – при єдності уявлень щодо фундаментальних питань тієї чи іншої науки. Для позначення такого фактичного розмаїття інтерпретативних платформ у науці почали навіть використовувати термін «парадигма», який запропонував американський історик і філософ науки Томас Кун. Сам Т. Кун спочатку розумів під зміною парадигм великі епохальні зрушення у науці, на зразок знаменитого Корперніканського перевороту і переходу до геліоцентричної моделі Сонячної системи. Однак уже у другому виданні своєї ключової праці «Структура наукових революцій» (Кун 2001) він починає переходити до розуміння парадигми як

спільної дослідницької позиції певного академічного осередку – університету чи навіть колективу лабораторії. Тим самим було запропоновано продуктивним не просто визнавати наявність розмаїття поглядів у науці, але й заохочувати конкуренцію між представниками різних шкіл. При цьому конкуренція відбулась не за пошук метафізичної чи ідеологічної істини, а за краще пояснення і кращий практичний результат: у такий спосіб, вчений може мати альтернативну пояснювальну платформу, а не «фатально помилятися» чи бути «шарлатаном», як це представляв Лисенко у своєму критиканстві, яке не має нічого спільного зі справжньою конструктивною науковою критикою.

Обговорення

Орієнтація науки на принципи співробітництва та багатоманітності уможливорює конструктивну критику як джерело вдосконалення науки та забезпечує можливість учасникам вільної наукової комунікації прийти не просто до консенсусу, але до розумного, а тому і стійкого консенсусу (Єрмоленко 2016). Щодо критики, варто відзначити, що без критичного розгляду ідей не можна бути впевненим у обґрунтованості висунутих наукових положень. І лише систематично організована критика дозволяє уникнути помилок, які виникають у разі однобічного погляду на досліджувану проблему. На це звертав увагу британський філософ Джон Стюарт Міл у своєму відомому есе «Про свободу» (Міл 2001), а дещо згодом і більш акцентовано – американський теоретик науки Роберт Мерто́н (Merton 1968). Щодо розумного консенсусу, варто відзначити, що саме цим науковий тип комунікації відрізняється, наприклад, від релігійного, оскільки останній заснований не на розумі, а на вірі. Екстерналізація певних особливостей наукового типу комунікації в сферу суспільно-політичних дискусій дозволила сформувати в сучасних державах розумний публічний консенсус мирним шляхом, про що свого часу докладно писав Юрген Габермас у своєму дослідженні структурних змін у публічній сфері (Габермас 2000).

І, нарешті, принцип відкритості в науці має декілька вимірів. По-перше, принцип відкритості науки є тотожним відкритості суспільства, що базується на визнанні презумпції того, що ніхто не володіє монополією на істину. Термін «відкрите суспільство» набув розповсюдження завдяки книзі Карла Поппера «Відкрите суспільство та його вороги», що вийшла друком у 1945 р., де «відкритим» названо суспільство, в якому особа має право на особисті рішення, утверджуючи в конкурентних умовах свій суспільний статус (Поппер 1994). Протилежністю до відкритого суспільства є суспільство закрите, тобто таке, в якому заборони «жорстко все регулюють і домінують над усіма аспектами суспільного життя, не допускаючи суттєвих відхилень» (Рябчук 2006). В умовах тоталітарного суспільства, яким був СРСР, наукове співтовариство певною мірою копіювало структуру всього суспільства, будучи за своєю природи авторитарним, жорстко ієрархічним і значною мірою, закритим. Разом з демократизацією суспільного життя демократизуються внутрішні відносини у науковому співтоваристві. Як у відкритому суспільстві, у науці

стає можливою соціальна мобільність, а науковці отримують право вільного вибору напрямку наукових досліджень і несуть відповідальність за отримані результати.

Відкритість сучасної науки, передусім, проявляє себе у публічності оприлюднення результатів наукових досліджень і відкритому інституціалізованому контролю за дотриманням академічної доброчесності. Розвиток інформаційного суспільства робить сучасну науку ще більш відкритою, адже завдяки інформаційним технологіям доступ до її багатьох здобутків стає можливим для усіх зацікавлених. У цьому зв'язку варто відзначити, що в останні десятиліття активно розвивається потужний громадський рух за відкритий доступ до ознайомлення з результатами наукової діяльності. Важливу роль відіграє також міжнародна програма «Відкрита наука» (Кубальський 2022). Основні ж принципи відкритого доступу сформульовані у Будапештській ініціативі «Відкритий доступ» (Open Society Institute 2001) та Берлінській декларації про відкритий доступ до наукових і гуманітарних знань ще у перші роки XXI ст. (Max Planck Society 2003).

Висновки

Підводячи підсумки, зробимо висновок про те, що демократизація науки ґрунтується на принципах рівних можливостей, співробітництва, різноманітності, відкритості. Принцип рівних можливостей є особливо важливим у контексті забезпечення гендерної рівності та захисту окремих категорій громадян від дискримінації, а також для забезпечення якісної наукової комунікації, що заснована на визнанні свободи і рівноправної гідності партнерів. Принцип співробітництва, що ґрунтується на демократичній взаємодії сторін, зумовлений складністю сучасного наукового пошуку. А принцип різноманітності, орієнтований на розгляд нових ідей та альтернативних точок зору, відкриває необмежений простір для нього. Принцип відкритості, що базується на визнанні того факту, що ніхто не має монополії на істину, характеризує право вільного вибору напрямку наукових досліджень, утвердження критичного мислення, чесність та публічність науки.

Список літератури

1. Бачинін В. А., Журавський, В. С., Панов М. І. Філософія права: словник. Київ: Ін Юре, 2003. 408 с.
2. Бойченко М. І. Соціальні цінності і функціональні завдання освітньої комунікації: філософське осмислення. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2017. Вип. 116. С. 233-240.
3. Габермас Ю. Структурні зміни у сфері відкритості; пер. з нім. А. Онишко. Львів: Літопис, 2000. 317 с.
4. Єрмоленко А. Дискурс в архітектоніці мовної прагматики. Філософська думка. 2016. №4. С. 69-86.
5. Жуковська Г. Г., Левченко К. Б., Остапенко О. О., Суслова О. І. Гендерна політика в нормативно-правових документах. Частина 1. За заг. ред. Левченко К. Б. Київ, 2020. 186 с.
6. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Відомості Верховної Ради, 2013, № 32, ст. 412. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>
7. Кабінет міністрів України. Стратегія упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2020»: Проєкт, 2016. <http://genderck.inf.ua/articles/strategiya-uprovadzheniya-gendernoyi-rivnosti-ta-nediskriminaciyi-u-sferi-osviti-osvita-gendernij-vimir-2020>
8. Крочук М. І. Гендерна рівність як складова загального принципу рівності. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2011. Вип. 4. С. 464-471.

9. Кубальський О. Впровадження в університетах наукової освіти і залучення талановитої молоді до науки. *Філософія освіти*. 2022. Том 28 (2). С. 118-128.
10. Кун Т. Структура наукових революцій; пер. з англ. О. Васильєва. Київ: Port-Royal, 2001. 228 с.
11. Луман Н. Поняття цілі і системна раціональність: щодо функції цілей у соціальних системах; пер. з нім. М. Бойченка та В. Кебуладзе. К.: Дух і Літера, 2011. 336 с.
12. Міл Дж. С. Про свободу. Міл Дж. Ст. Про свободу; Роздуми про представницьке врядування; Поневолення жінок: Есе. Київ: Основи, 2001. С. 11-130.
13. Мисюк Ю. І. Рівність права на освіту: міжнародні стандарти та наукові підходи. Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: зб. наук. пр. Юридичні науки. Львів, 2016. № 850. С. 250-253.
14. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. В 2-х т.т. К.: Основи, Т. 1.: У полоні Платонових чар: пер. з англ. О.Коваленка, 1994. 444 с.
15. Ранс'єр Ж. Учителі-незнайко. П'ять уроків із розкриття розуму; пер. з фр. А. Рєпа. К.: Ніка-Центр, 2013. 168 с.
16. Рорті Р., Козеллек Р. Постмодерністський буржуазний лібералізм; пер. М. Бойченка. Київ: Український філософський фонд, 1998. С. 5-13.
17. Рябчук М. Ю. Відкрите суспільство. Дзюба І. М. (ред.). Енциклопедія Сучасної України: електронна версія. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=34385
18. Фулей Т., Федорович І. Порадник із запобігання та протидії дискримінації. Київ: ПП Видавництво «ФЕНІКС», 2017. 48 с.
19. Dewey, J. *Problems of Man*. New York: Philosophical Library, 1946. 424 p.
20. Eliassi-Rad, T., Farrell, H., Garcia, D., Lewandowsky, S., Palacios, P., Ross, D., Sornette, D., Thébault, K. & Wiesner, K. What science can do for democracy: a complexity science approach. *Humanities and social science communications*, 2020. 7(1).
21. Gambini-Buffalo, B. Why diversity is vital for healthy of democracy. *Futurity*. 11.09.2018. <https://www.futurity.org/democracy-diversity-1862262/>
22. Mattila, H. R., & Seeley, T. Genetic diversity in honey bee colonies enhances productivity and fitness. *Science*. 2007. Vol. 317(5836): 362–364.
23. Max Planck Society. (2003). Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities. https://openaccess.mpg.de/67605/berlin_declaration_engl.pdf
24. Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press. 702 p.
25. Open Society Institute. (2001). Budapest Open Access Initiative. <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/>
26. Reznik, S., & Fet, V. The destructive role of Trofim Lysenko in Russian Science. *European Journal of Human Genetics*. 2019 27(9): 1324-1325. doi: 10.1038/s41431-019-0422-5.
27. UN General Assembly. 68/220. Science, technology and innovation for development. Resolution adopted by the General Assembly on 20 December 2013. https://unctad.org/system/files/official-document/ares68d220_en.pdf
28. UN General Assembly. 70/212. International Day of Women and Girls in Science. Resolution adopted by the General Assembly on 22 December 2015. <https://digitallibrary.un.org/record/821065>
- References**
- Bachynin, Vladyslav, Vitalii Zhuravskiy, and Mykola Panov. 2003. *Filosofia prava: slovnyk [Philosophy of law: dictionary]*. Kyiv: In Yure.
  - Boychenko, Mykhailo. 2017. "Sotsialni tsinnosti i funktsionalni zavdannia osvithoi komunikatsii: filososfske osmyslennia" ["Social values and functional tasks of educational communication: philosophical understanding"]. *Hileia: naukovyi visnyk. Zbirnyk naukovykh prats, Gilea: Scientific Bulletin. Collection of scientific works* 116: 233–240.
  - Habermas, Jürgen. 2000. *Strukturni zminy u sferi vidkrytosti [The Structural Transformation of the Public Sphere]*. Translated by A. Onishko. Lviv: Litopys.
  - Yermolenko, Anatolii. 2016. "Dyskurs v arkhitektonitsi movnoi prahmatyky" ["Discourse in the architecture of language pragmatics"]. *Filosofska dumka, Philosophical thought* 4: 69–86.
  - Zhukovska, Halyna, Kateryna Levchenko, Oleksandr Ostapenko & Olena Suslova. 2020. *Genderna polityka v normatyvno-pravovykh dokumentakh [Gender policy in regulatory and legal documents]*, edited by K. Levchenko. Part 1. Kyiv.
  - The Law of Ukraine. 2013. Pro zasady zapobihannia ta protydii dyskryminatsii v Ukraini [On the principles of preventing and countering discrimination in Ukraine]. №. 32, Art. 412. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.
  - Kabinet ministriv Ukrainy. Proekt. 2016. Stratehiia uprovadzhennia hendernoї rıvnosti ta nedyskryminatsii u sferi osvity "Osvita: hendernyi vymir – 2020" [Strategy for implementation of gender equality and non-discrimination in the field of education "Education: gender dimension — 2020"]. <http://gender-ck.inf.ua/articles/strategiya-uprovadzhennya-gendernoyi-rivnosti-ta-nediskrimatsiyi-u-sferi-osviti-osvita-gendernij-vimir-2020>.
  - Krochuk, Marta. 2011. "Henderna rıvnist yak skladova zahalnoho pryntsypu rıvnosti" ["Gender equality as a component of the general principle of equality"]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav, Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs* 4: 464–471.
  - Kubalskyi, Oleh. 2022. "Vprovadzhenia v universytetakh naukovoi osvity i zaluchennia talanovitoi molodi do nauky" ["Implementation of scientific education in universities and attraction of talented youth to science"]. *Filosofia osvity, Philosophy of education* 28(2): 118–128.
  - Kuhn T. 2001. *Struktura naukovykh revolutsii [The structure of scientific revolutions]*. Translated by O. Vasilev. Kyiv: Port-Royal.
  - Luman, Niklas. 2011. *Poniattia tsili i systemna ratsionalnist: shchodo funktzii tsilei u sotsialnykh systemakh [The concept of goals and system rationality: On the function of goals in social systems]*. Translated by M. Boychenko & V. Kebuladze. Kyiv: Dukh i Litera.
  - Mill, Dzhon. St. 2001. "Pro svobodu; Rozdumy pro predstavnytske vriaduvannia; Ponevolennia zhynok" ["On Liberty; Reflections on representative government; The Enslavement of Women"]. In *Pro svobodu: Ese, On Liberty: Essays*, 11–130. Kyiv: Osnovy.
  - Mysiuk, Yu. 2016. "Rıvnist prava na osvitu: mizhnarodni standarty ta naukovi pidkhody" ["Equality of the right to education: international standards and scientific approaches"]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika", Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic"* 850: 250–253.
  - Popper, Karl. 1994. *Vidkryte suspilstvo ta yoho vorohy [The open society and its enemies]*. Translated by O. Kovalenko. Kyiv: Osnovy.
  - Ranciere, Zhak. 2013. *Uchytel-neznaiko. Piat urokiv iz rozkripachennia rozumu [The Ignorant Schoolmaster. Five Lessons in Intellectual Emancipation]*. Translated by A. Riepa. Kyiv: Nika-Tsentr.
  - Rorty, Richard. and Reinhart Kozellek. 1998. *Postmodernistskyi burzhuaznyi liberalizm [Postmodern bourgeois liberalism]*, translated by M. Boichenko, 5-13. Kyiv: Ukrainian Philosophical Foundation.
  - Riabchuk, Mykola. 2006. "Vidkryte suspilstvo" ["Open society"]. In *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy, Encyclopedia of Modern Ukraine*, edited by I. Dzyuba. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, https://esu.com.ua/search_articles.php?id=34385
  - Fulei, Tetiana & Iryna Fedorovych. 2017. *Guide to preventing and countering discrimination*. Kyiv: PHOENIX Publishing House.
  - Dewey, John. 1946. *Problems of Man*. New York: Philosophical Library.
  - Eliassi-Rad, Tina, Henry Farrell, David Garcia and Stephan Lewandowsky. 2020. What science can do for democracy: a complexity science approach. *Humanities and social science communications* 7(1). <https://uni-salzburg.elsevierpure.com/en/publications/what-science-can-do-for-democracy-a-complexity-science-approach>
  - Gambini-Buffalo, Bert. 2018. "Why diversity is vital for healthy of democracy". *Futurity*. <https://www.futurity.org/democracy-diversity-1862262/>
  - Mattila, Heather. R. & Thomas Seeley. 2007. "Genetic diversity in honey bee colonies enhances productivity and fitness". *Science* 317(5836): 362–364.

23. Planck, Max. 2003. Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities. https://openaccess.mpg.de/67605/berlin_declaration_engl.pdf

24. Merton, Robert. 1968. *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.

25. Open Society Institute. 2001. Budapest Open Access Initiative. <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/>

26. Reznik, Semyon&Victor Fet. 2019. The destructive role of Trofim Lysenko in Russian Science. *European Journal of Human Genetics* 27(9): 1324–1325.

27. UN General Assembly. 2013. Science, technology and innovation for development. Resolution adopted by the General Assembly. 68/220, December 20. https://unctad.org/system/files/official-document/ares68d220_en.pdf

28. UN General Assembly. 2015. International Day of Women and Girls in Science. Resolution adopted by the General Assembly. 70/212, December 22. <https://digitallibrary.un.org/record/821065>

O. Kubalskyi

THE PRINCIPLES OF EQUIVALENCE, VERSATILITY, OPENNESS, AND COOPERATION AS BASIC COMPONENTS OF THE DEMOCRATIZATION OF SCIENCE

Introduction. In the minds of socially turbulent global trends, the problems of democratization of all spheres of sustainable life are gaining new relevance and significance. In this context, especially the role played by the nutrition of the democratization of science in its epistemic, procedural, and collective manifestations. The article details the conceptual and theoretical analysis of the basic principles of the democratization of modern science, namely of equanimity, cooperation, diversity and openness. **The aim** of the research is to identify the interrelationship of the principles of equal opportunities, cooperation, diversity, and openness as principles of democratization of science. **Research methodology.** The democratization of science is carried out on the basis of the tradition of the philosophy of pragmatism, in particular, presented in the philosophical methodology developed by John Dewey and Richard Rorty. Of particular importance is the clear correlation of a person's behavior with the principles of activity established by him in accordance with basic values. In the field of science, these are academic values, in particular, the scientist's ethos, which was classically analyzed by the American science theorist Robert Merton. **Research results.** It is said that the democratization of science is based on the principles of equal possibilities, cooperation, versatility, and openness. The principle of equal opportunities is especially important in the context of the security of gender equality and the defense of the other categories of citizens in the face of discrimination, as well as for the security of scientific communication, which is based on the recognition of freedom and equal partnership. **Discussion.** The principle of diversity, orientation towards new ideas and alternative points of dawn, reveals the open space for the new. The principle of openness, which is based on the knowledge of the fact that no one can have a monopoly on the truth, characterizes the right of a free choice of directly scientific results, the approval of critical thought, honesty and publicity of science. **Conclusions.** Freedom to choose the subject of scientific research is the achievement of a free political system, as it is guilty of protecting it for the sake of diversity and creativity. At the same time, the beginnings of the freedom of science achieve the development of science and of innovations.

Keywords: socially turbulent space, democratization of science, equality, diversity, openness, cooperation.

УДК 1:316.77(045)

I. В. Литовченко

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ІНТЕРНЕТУ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Національний авіаційний університет;
litwanau@gmail.com, ORCID ID 0000-0002-5054-5653

Анотація. У статті здійснюється соціально-філософський аналіз особливостей становлення, розвитку та функціонування Інтернету як відносно нового соціального інституту, завдяки якому в інформаційному суспільстві реалізуються, задовольняються різноманітні потреби індивідів, соціальних груп, соціальних організацій, спільнот тощо. Особлива увага приділяється аналізу нових можливостей Інтернету, використання ресурсів якого стало невід'ємною частиною різних сфер життєдіяльності людей у суспільстві: соціальної, економічної, культурної, політичної, освітньої, медичної тощо. Автором показано основні ознаки, особливості та функції Інтернету як соціального інституту. Зазначено, що важливими ознаками інституту Інтернету є наявність відповідних норм, правил, зразків і моделей поведінки та комунікації, а також організаційних та управлінських елементів, що забезпечують їхнє дотримання та виконання.

Ключові слова: соціальний інститут, інституціалізація, Інтернет, інформаційне суспільство, інформаційно-комунікаційні технології, комп'ютерна мережа, інформація, комунікація.

Вступ

Важлива роль у соціальній системі суспільства належить соціальним інститутам, що організують та регулюють діяльність людей у різних сферах: соціальній, економічній, політичній, освітній, науковій, культурній тощо. Соціальні інститути виконують необхідні для функціонування та розвитку суспільства функції, зокрема: задоволення фундаментальних соціальних потреб членів суспільства; закріплення, відтворення, розвитку, структурування, систематизації, оптимізації соціальних відносин та взаємодій; формування, розвитку і трансформації соціальних норм, традицій, норм, правил, моделей поведінки тощо; забезпечення комунікації, інтеграції, закріплення соціальних зв'язків та ін.

Система соціальних інститутів виникла в давні часи і сьогодні є досить складною, проте важливою особливістю функціонування та розвитку суспільства. Необхідно зауважити, що соціальні інститути виникали і трансформувалися відповідно до потреб і викликів суспільства, забезпечуючи організацію та регулювання відносин у різних сферах життєдіяльності людей. Сьогодні, в умовах розвитку інформаційного суспільства, ми є активними спостерігачами та акторами становлення і функціонування принципово нового соціального інституту – Інтернету. В нових реаліях сучасності відбувається стрімке проникнення Інтернету практично в усі сфери суспільного життя.